

УДК:
316.334.3(497)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=32
Бр. 2 / 2012.
стр. 303-312.

Љубиша Митровић

Филозофски факултет Универзитет у Нишу

БАЛКАН У МРЕЖИ ГЛОБАЛНИХ И РЕГИОНАЛНИХ ОДНОСА/МЕГАТРЕНДОВА, И ЊИХОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА СТАБИЛНОСТ И КУЛТУРУ МИРА*

Сажетак

У раду аутор разматра глобалне мегатрендове у савременом свету и њихове импликације по мир и стабилност. У овом контексту он се у својој анализи фокусира на место и улогу Балкана у контексту глобалних и регионалних односа.

У раду аутор се посебно бави питањем геополитичке транзиције Балкана и потребом афирмације културе мира као предпоставке развоја и стабилности на овом геопростору.

Кључне речи: Балкан, глобални мегатрендови, геополитичка транзиција, култура мира, развој

I ГЛОБАЛНИ МЕГАТРЕНДОВИ, КРИЗА И ИМПЛИКАЦИЈЕ ПО МИР У СВЕТУ

Живимо у глобалном добу, умреженог друштва и постнационалних констелација. Њихова структура и динамика детерминисана је процесима научнотехнолошке револуције и информационог развоја. Основне полуге социокултурне динамике у са-

* Овај рад је део шире студије рађене у оквиру пројекта 179074 („Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција“) који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу а финансира Министарство за науку Републике Србије.

времености узроковане су успоном нових технологија и глобализацијом, као новом историјском формом модернизације и развоја савременог света. Амерички социолог Џ. Низбет, у својој студији „Мегатрендови 2000“, између осталог пише: *о глобалним мегатрендовима – који су попут „стрела времена“, тј. опитних друштвених тенденција обликовале нову слику савременог света.* Између осталог, то су снаге „трећег таласа“, интернационализација нових производних снага, стварање глобалног светског тржишта, афирмисање нових актера привредног и друштвеног развоја у лику транснационалних корпорација, појава нових социјалних покрета на друштвену сцену као актера друштвених промена, криза институција парламентарне представничке демократије и покушаји њихове замене облицима партиципативне демократије.

Табела 1.

Десет кључних развојних мегатрендова друге половине и с краја XX века

10 мегатрендова који описују основне карактеристике цивилизацијског развоја у другој половини овог столећа	10 мегатрендова на крају XX века
1. Од индустријског ка информатичком друштву	1. Економски просперитет је планетарни феномен
2. Од класичне ка високој технологији	2. Уметност замењује спорт као најважнији садржај слободног времена
3. Од националне ка светској (глобалној) привреди	3. Развија се тржишни социјализам
4. Од краткорочних ка дугорочним циљевима	4. Глобализација стила живота, уз јачање културног национализма
5. Од централизације ка децентрализацији	5. Приватизација државе благостања
6. Од институција ка самопоћи	6. Регион Пацифика постаје економски центар света
7. Од представничке ка партиципативној демократији	7. Пораст улоге жена у бизнису и политици
8. Од хијерархијске ка мрежној (network) организацији	8. наступа “век биологије” који замењује “век физике”
9. Од Севера ка Југу	9. успон нових вредности као што су етичност, одговорност, иницијативност и креативност
10. Од или-или ка вишекратним опцијама	10. тријумф индивидуалности и персоналности

Извор: Naisbitt, J. *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*, New York, 1982; Naisbitt, J., Aburdene, P., “Megatrends 2000” New York, 1990. (према књизи С. Покрајца *Транзиција и технологија*, Београд, 2000, стр. 158)

Упоредо са овим глобалним мегатрендовима који су мање или више везани за противречан процес глобализације и нове историјске форме подруштвавања друштвене моћи у савремености, теку

процеси монополизације и концентрације капитала и нови облици неоимперијалне хегемоније засновани на стратегији неолибералног развоја, доктрине шока и капитализма катастрофе, који се реализују у форми моноцентричног глобализма као пројекти поредка нових неједнакости у свету. На овом фону врши се успон/доминација финансијске буржоазије у глобалној економији. Остварује се глобализација нових медија у систему симболичке моћи у савременом свету. У току је обнове хладног рата и НАТО-изације света, као и реколонизација и неоимперијализам у форми „либералних империја“ (Р. Кајган, Р. Купер).

Основе противуречности/супротности у глобалном светском систему данас изражене су у следећим процесима:

- а) између глобализације и моноцентричног глобализма, тј. између друштвеног карактера/интернационалних производних снага и монополског присвајања богатства/моћи снага мегакапитала, у крајњој инстанци између снага рада и капитала;
- б) између неолибералног/ капиталистичког и социјалдемократског/ модела/стратегије развоја – између развоја који профит ставља изнад човека и рада за мањину и одрживог/ хуманог развоја у функцији већине, свих народа и људи (Popularum Progreso);
- в) између земаља развијеног светског центра Севера и полупериферије/периферије Југа;
- г) између снага новог империјализма и реколонијације света (у борби за ресурсе) и антиколонијалистичких национално-ослободилачких покрета;
- ђ) између нове коалиције либерално-демократских и социјалнодемократских снага и снага неоконзервативне рестаурације („нове деснице“).

Основне форме савремених сукоба у свету изражене су:

- а) око концепције и стратегије глобалног друштвеног развоја у савремености;
- б) око начина управљања ресурсима;
- в) у сфери расподеле материјалног богатства и друштвене моћи између различитих друштвених класа, држава и региона у глобалном светском систему.

Иако се Фукујамином теоријом о „крају историје“ и Хангигтоном о „сукобу цивилизација“ жели преусмерити пажња од жарисних синдрома и узрока глобалних противречности у савременом свету, и наметне идеолошки образац о капитализму и американизму као безалтернативном моделу и вечној будућности човечанства, савремена глобална криза све више демаскира идејну и класну основу ових облика аполологије и камуфлаже, и открива идеолошко лице савремених интелектуалаца који су у служби новог инжињеринга светске владајуће класе. Иако се, пре 30-так година, и могло поверовати *Данијел Беловој* тези о „бездидеологизацији“ долазећег постиндустријског друштва, данас је извесно да је период после 1989.г. /хладног рата искоришћен за лансирање из САД и успон нових капиталистичких идеологија, у форми неолиберализма, моноцентричног глобализма, сукоба цивилизација и краја историје.

Табела 2.
Дубина социјалне поларизације света

Светска популација	Светско богатство
Најбогатији 20%	82,7%
Други 20%	11,7%
Трећи 20%	2,3%
Четврти 20%	1,9%
Најсиромашнији 20%	1,4%

Извор:

D. Held & A. McGrew, *Globalisation/Anti-Globalisation*, Polity Press, Cambridge, 2002, стр. 82.

Актуелна светска криза, и све суровији облици експлоатације радне снаге, енормне класне и регионалне социјалне и симболичке неједнакости све више откривају друго сурово социјалдарвинистичко лице савременог капитализма. Без обзира на дефанзиву и осеку савремене левице и актера социјалдемократске оријентације у савременом свету све је више отворених питања: а) о природи и генераторима савремене глобалне светске кризе, б) која концепција капитализма данас доминира и да ли је могућа посткапиталистичка алтернатива, в) која друштва и чији је ТНЦ контролишу светско богатство/вишка рада/екстра профитом: нафтом, енергенима, водом, храном; г) које друштвене класе и елите имају највећу

моћ (плутократи, технократи – менаџери, банкари, војници, политичари)?

Глобална економска криза и савремене друштвене противречности све се више изражавају у форми сукоба:

- а) рат компанија на глобалном тржишту за лидерство;
- б) у форми локалних грађанских и етнополитичких ратова;
- в) регионалних ратова;
- г) глобално-цивилизацијских ратова;
- д) као и сукоба у различитим областима (етнички односи, политика, култура...).

Извесно је да смо далеко од стања „краја историје“, те да уколико потраје садашња глобална криза, за коју И. Волерстин пише да је *структурног и дугог вала, она може довести и до глобалног сукоба са неизвесним и трагичним последицама*. Човечанство се данас налази на раскршћу: напуштање неолибералне стратегије моноцентричног глобализма, избор нове социјалдемократске стратегије развоја или заостравање и кулминација глобалног сукоба са далекосежним социјалним развојним и цивилизацијским последицама по будућност човечанства. Постаје све очигледније да без глобалне правде нема глобалног мира и да будућност човечанства није извесна у социјалдарвинистичком кључу – немилосрдне, нехумане борбе између различитих класа, народа и цивилизација. Е.Морен је био у праву када је тврдио *да криза савременог човечанства лежи у томе што оно није довољно човечно*.

II ГЕОПОЛИТИЧКА ТРАНЗИЦИЈА БАЛКАНА И ЊЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА РАЗВОЈ И СТАБИЛНОСТ

Балкан је колевка различитих цивилизација али и гробље различитих облика господарења. Раскршће, на коме се секу лукови различитих цивилизација (православља, католичанства и ислама). Регион „недовршеног мира“. Социолошко- политиколошка анализа развоја балканских друштава у последња два века довела би нас до закључка да је Балкан регион – заустављање недовршене грађанске револуције и блокиране транзиције. Савремени Балкан

налази се разапет између евроинтеграције, модернизације, ретрадиционализације и ретрибализације¹⁾.

Биланс 20. годишње транзиције Балкана могао би се резимирати следећим констатацијама: на Балкану је извршена геополитичка транзиција – од Истока ка Западу: ЕУ и НАТО констелација. На овом геопростору остварује се стратегија неолибералне зависне модернизације – као главна транзициона стратегија. Она је довела до деиндустријализације и економске презадужености балканских земаља; до масовне незапослености и сиромаштва. Ови и други процеси довели су до периферизације привреде, друштва и културе балканских земаља. На овом простору на делу су процеси реколонијације и протекторације. Формирање феномена субразвоја, тј. неоколонијалног и сателитског статуса балканских земаља и њихових марионетских елита²⁾.

Табела 3.

Задуженост земаља Балкана по становнику (у еурима)

	2007.	2010.
Србија	503	650
Црна Гора	963	1500
Хрватска	3495	4000
Б и Х	609	850
Македонија	358	580
Словенија	3280	3570
Румунија	795	1200
Грчка	7920	8100
Бугарска	850	1150

Извор: Финансијски портал каматица, НИН, број 3094. 15. 04. 2010, стр. 21.

Овакав исход геополитичке транзиције балканских друштава управо илуструје да је Балкан *нова зона нестабилности и геостратешких манипулација*. То се пре свега огледа у форми даље политичке дезинтеграције Балкана, стварањем патуљастих нефункционалних државица под проктеторатом САД-а. Такав пример је проглашење независности Косова – као производа НАТО стратегије. Балкан данас као геопростор под проктеторатом у

1) Опширније о геополитичкој транзицији Балкана видети у нашој студији *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.

2) О билансу двадесетогодишње транзиције на Балкану видети у студији Љ. Митровића *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

функцији је сутрашњег „коњачког скока“ САД ка Русији, Великом Балкану (Бжежински). Ваља рећи да протекторација Балкана (са очигледним мешањем САД у Босни и на Косову) има и додатну функцију - поткопавање стабилности саме Европске уније, која је и сама једна врста меког протектората САД (у форми деобе и супростављања нове/старој Европи). И без обзира на идеолошку и политичку реторику, пенетрација великих сила на Балкану извесно је да ће произвести дугорочну нестабилност овог региона ради управљање његовим ресурсима, народима и државама од стране неоимперијалних актера у савременом свету.

III ПРОМЕНОМ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА И КУЛТУРОМ МИРА КА СТАБИЛНОСТИ БАЛКАНА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ РАЗУМЕВАЊА И СОЛИДАРНОСТИ МЕЂУ ЊЕГОВИМ НАРОДИМА

Трајан мир на Балкану могући је ако је он део заједничких интереса балканских народа, а не производ нагодби и арбитраже великих сила. Због тога је неопходно развити свест код балканских елита о потреби потраге за новим облицима добросуседске сарадње, разумевања и промовисања заједничке стратегије регионалног развоја и демократске интеграције на овом геопростору. Извесно је да трајни мир и стабилност на Балкану није могућ без даљег привредног и друштвеног развоја овог региона, али и обрнуто, да нема бржег развоја без мира и стабилности на Балкану.

Наш је пледоаје за афирмацију *интегралног појма културе мира* на Балкану, као фактора глобализације разумевања, развоја и еманципације људи и народа на овом геопростору³⁾. Тај концепт није моралистички, већ цивилизацијско-развојни и еманципаторски. Његове компоненте су:

- социјалдемократски модел друштва;
- концепт одрживог економског развоја;
- респект културних и родних специфичности;
- социјална правда и развој институције социјалне солидарности;

3) О појму и функцији културе мира видети у студији Ј. Галтунга *Мирним путем до мира*, Службени гласник, Београд, 2009, као и ауторовом раду објављеном у зборнику радова *Култура мира, појам и функције*, издање Института за социологију, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 13-30.

- остваривање људских права и слобода;
- борба прогресивних покрета за еманципацију људи и народа;
- мирољубива коегзистенција међу народима/државама;
- борба за демократски светски поредак на начелима равноправности, слободе, једнакости и солидарности.

Ове одреднице, појма културе мира и соција-демократског развоја, могу бити савремени програм на коме се балкански народи и њихови прогресивни покрети и елите могу окупити у борби за развој и еманципацију Балкана у сусрет долазећој будућности. Његова реализација помогла би бржем привредном научно-технолошком и општељудском цивилизацијском развоју овог геопростора и њиховој демократској интеграцији у шире плуралистичке структуре у савременим интеграцијским процесима у свету (ЕУ и др).

У формулисању култура мира, као фактор стабилности, развоја и еманципације, значајну и одговорну улогу могу имати *наука, Универзитет, интелектуалци*, као актери савремених друштвених промена, било у форми научних истраживања односа развоја и мира, било у афирмацији и ширењу вредности културе мира као фактора глобализације разумевања и солидарности међу народима. У овом контексту је значајна и незаобилазна *улога мас-медија*, који могу подстицати и ширити свест о заједничком регионалном интересу балканских народа и о потреби њиховог удруживања, очувања сопственог идентитета и опстанка у наступајућем глобалном добу.

На крају, чини нам се значајним и пожељним да се у оквиру академске заједнице на Универзитетима на Балкану покрене иницијатива за формирање *Балканског форума за регионалну сарадњу, развој и културу мира*, који би међу младом генерацијом реафирмисао лозинку „Балкан – балканским народима“, ширио потребу изграђивања свести о регионалном идентитету, афирмисао вредности културе мира и сарадње на овом геопростору као и допринео развоју трајној стабилности овог региона.

Ljubisa Mitrovic

**THE BALKAN NETWORK OF GLOBAL AND
REGIONAL RELATIONS / MEGATRENDS, AND
THEIR IMPLICATIONS ON THE STABILITY
AND CULTURE OF PEACE**

Summary

The author discusses the global megatrends of the modern world and their implications for peace and stability. In this context it is in his analysis focuses on the place and role of the Balkans in the context of global and regional relations. The author specifically addresses the geopolitical transition of the Balkans and the need to affirm a culture of peace as preconditions of development and stability in this geospace.

Keywords: Balkans, the global megatrends, geopolitical transition, the culture of peace, development

ЛИТЕРАТУРА

- Held D., McGrew A. *Globalisation/Anti-Globalisation*, Polity Press, Cambridge, 2002.
- Галтунг Ј. *Мирним путем до мира*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Митровић Љ. „Религија, медији и култура мира”, *Српска политичка мисао*, ИПС, Београд, 1/2010.
- Митровић Љ. *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.
- Митровић Љ. *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Naisbitt, J. *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*, New York, 1982.
- Митровић Љ. *Култура мира, појам и функције*, Институт за социологију, Филозофски факултет, Ниш, 2006.
- Naisbitt J., Aburdene P., *Megatrends 2000*, New York, 1990.
- Pokrajac S. *Tranzicija i tehnologija*, Beograd, 2000.

Resume

The author analyzes the global megatrends of the modern world and their implications for peace and stability. He especially focuses on the role of the Balkans in the context of global and regional relations. Balkans is face with the process of neoliberal modernization strategy of development which resulted with economic indebtedness of Bal-

kan countries, mass unemployment and poverty. The key solution is changing of development strategy and the culture of peace that will bring stabilization to these countries and globalization of understanding and solidarity between Balkan people. The important roles in this process have science, universities and intellectuals as the main actors of contemporary social changes.

Овај рад је примљен 23. априла 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. јуна 2012. године.